

Образованието в България традиционно заема челно място в ценностната система на българина. Този приоритет придоби още по-голяма значимост заедно с желанието да се модернизират както икономическите, така и социалните структури в страната. В тези рамки развитието на човешките

ресурси е основен лост за действие като на първо място е образованието на всички лица, които живеят и работят в България.

Едно явление обаче е източник на тежка форма на социално неравенство и на икономическа неефективност: голям брой деца напускат преждевременно училище и дори е възможно никога да не са прекрачвали неговия праг. Съвременните статистически източници, за съжаление, са несигурни и понякога значително се разминават. Според едни, отпадането от образователната система засяга 2% от учащите; според други, цифрата доближава 3%, което се равнява приблизително на 20 000 до 30 000 случая на отпадане от училище всяка година. Други източници или проучвания от типа "монография" установяват, че поне 10% от съответната възрастова група, обхваната от системата за начално образование фактически не посещават училище и че

същият процент е нараснал дори до 29% при лицата на възраст 12 години! Това изисква да се направят уточнения, както на понятията, така и по отношение на измерването.

Проблемът с отпадане от училище засяга особено неравномерно населението, което живее в България. В географски аспект селските райони и предградията

на големите градове се оказват по-силно засегнати, отколкото останалите райони в страната. В етнически аспект децата от ромското малцинство и в по-малка степен тези от турското посещават по-рядко училищата в сравнение с другите деца (процентният дял на ромските деца, обхванати в гимназиалното образование, е десет пъти по-нисък от общия процент на обхващане в гимназиалното образование).

Тенденциите на развитие на демографските процеси (намаление на раждаемостта;

вътрешни миграции) имат за последица промяна в предлагането в областта на образованието: броят на училищата е значително е

намалял. Това разбира се не остава без последствия за отпадането от училище. В действителност политиката, провеждана от правителството и от общините, по-специално в областта на училищния превоз, не успява напълно

да елиминира случаите на отпадане от образователната система, свързани с отдалечеността на училището и разходите, необходими при тези обстоятелства, за посещаване на учебното заведение.

В същата връзка ниските доходи и безработицата не позволяват на родителите, независимо от жертвите, които правят за образованието на децата си, да покрият разходите, които остават за тяхна сметка, въпреки че в основата

си образованието е бесплатно (разходи за предучилищна подготовка, закупуване на училищни пособия, изпускане на възможност за увеличаване на дохода, ако детето посещава училище вместо да работи). Така например

според проучване на Световната банка процентният дял на обхванатите в образователната система деца, числящи се към 20% от най-бедните домакинства, е значително по-нисък от средния за страната (17% спрямо 22% за предучилищно образование; 77% спрямо 90% за начално и прогимназиално

образование; 14% спрямо 46% за гимназиално образование).

На този етап могат да бъдат направени следните уточнения:

- Момчетата са малко по-многобройни (около 57%).

- Половината от отпаданията се обявяват "по семейни причини". Но "липсата на желание" у младите да продължат своето образование е втората причина (един от всеки четирима ученици; но едва 17% сред тези на възраст до 16 г.). Това явление трябва внимателно да се проследява. Изследването трябва да направи опит да установи какво се крие зад упоменатите причини.

- Другата половина от отпаданията е между 5-и и 8-и клас. В голям брой случаи вероятно се касае за отказ от постъпване в пети клас, съпътстван от смяна на училището. Причините за това са разбираеми поради ниската гъстота на училища в някои и по-специално в планинските райони.

- Отпадането от професионалните училища (около 15%) се дължи на същите причини, както и в останалите случаи. Но "липсата на желание" у ученика се упоменава по-често (30% от отпадналите в сравнение с 25% в общия случай).

Правителството, което си дава сметка за съществуването на проблема, вписа в своята програма за развитие на образованието (2006-2015), заедно с равенството на всички по отношение на достъпа до образование, и борбата с отпадането от образователната система.

Емпирично идентифицираните причини за отпадане от училище се групират в няколко основни категории – **социално-икономически, образователни и етнокултурни**. В една или друга степен основните фактори, които според емпиричните данни оказват силно влияние върху отпадането от училище, са:

1. Социално-икономически причини се посочват от всички групи респонденти като един от основните фактори за отпадане от образователната система.

Лошото качество

на живота на определени социални слоеве поставя сериозни препятствия пред образованието на децата и младежите от тези групи. *Ниските доходи* не позволяват на много семейства да покрият разходите на своите деца за образование (за

учебници, тетрадки, дрехи, храна) и се посочват от родителите като главна причина за отпадане, а в отговорите на децата тази причина е втора по значимост. Според 50% от учителите и

69% от социалните работници “бедността на семейството” е съществена причина за отпадането от училище. От друга страна, *детето*, което не посещава училище, е ценно

и *като трудов ресурс* и често подпомага формирането на семейния бюджет или участва в домакинската работа. Всяко пето от интервюираните на 12-16 годишни деца работи, за да подпомага финансово своето семейство. Основната им заетост е свързана със събирането на вторични суровини или работа в строителството. Между 8 и 15% е делът на тези деца, които помагат на своето семейство чрез грижа за някои от своите

братя, сестри, по-възрастен човек или в домашното стопанство.

2. Образователните причини за отпадане от училище са свързани както с училищната среда така и с организацията на учебния процес. Участвалите в

изследването посочват като съществени затрудненията при усвояване на учебния материал; слаб интерес към учебния процес и произтичащото от него желание/нежелание да се посещава училище; наличие на конфликтни отношения със

съученици и/или учители и др. Образователните трудности се споменават като основна причина за отпадане от училище от участвалите в изследването деца на възраст 12-16 години. Малко над една трета от тях (34%) посочват, че не са искали да учат, защото им е било трудно, а 22% заявяват, че не им е било интересно и 1074 в училище. Като цяло тези мотиви са по-слабо зависими от икономическите характеристики на отпадащите от

училище деца. От голяма важност за около 15% от децата и техните родители е възможността в училище децата да усвоят практически определена професия/занаят. Приблизително половината от децата на възраст 12-16 години (44%) биха се върнали в училище, ако имат възможност да учат в професионална паралелка. Съществуват и

някои обективни страни на училищната среда, които влияят върху риска за отпадане на детето от училище и върху броя на прекараните от него години в училище – наличие и ефективност на предучилищната подготовка, качество и сложност на учебното

съдържание, квалификация на учителите, проблемите на обучението в смесени и непълни паралелки и др.

3. Етнокултурната среда на детето оказва съществено влияние. Три четвърти от родителите на отпадналите деца се самоопределят като роми или цигани. В тази група

се регистрират и някои специфични етнокултурни причини за ранното отпадане - *по-ранното стъпване в брак*

(12% от отпадналите деца на възраст 12-16 г. посочват като

причина *“омъжих се/ожених се”*), страх на родителите да пускат по-големите си деца в училище поради *опасността от открадване, по-ниска ценност на образованието*

и др. Акумулирането на икономически, образователни и етнокултурни рискови фактори, оказва най-силно влияние, когато семейството живее в компактна група сред

представители на собствения етнос. Най-ясно феноменът се проявява в градските ромски гета, където икономическите причини за напускане на училище (ниски доходи, лош жизнен стандарт и битови условия, безработица и др.), влиянието на семейството (отглеждане на деца в непълни семейства, ниско образователно равнище на родителите, безотговорно родителство и др.) и образователните фактори – ниска степен на училищна готовност, трудности при усвояване на учебния материал, нередовно посещаване на училище, конфликти с учители и съученици интерферират и поставят децата в особено висок риск от отпадане от училище.

Именно горепосочените причини са повод за училищната дезадаптация, следствие от която е и отпадането от училище. Неравностойното положение на някои ученици, от финансова гледна точка, ги кара да се чувстват „не на място“ сред връстниците си в едно време, когато материалните възможности и притежаваните вещи са мярка за това кой си и какъв си. Други са потиснати от това, че усвояват по-бавно преподавания

материал и това ги кара да се чувстват непълноценни ученици. Трети наистина нямат възможност да посещават училище, което днес се явява доста скъпа дейност. Голям е дялът и на момичета, които са забременели и напускат училище, за да се грижат за децата си или просто да избегнат подигравките на своите връстници.

Проблемът с отпадането от училище е обект на **целенасочени** мерки и политики за превенция или за преодоляване на последствията от 5-6 години. В **последните 3**

години се наблюдава ясно изразена **тенденция да се търсят комплексни решения на проблема при координиране на усилията в образователната система с тези в**

системата за закрила на детето и социална закрила и преобладаващата част от осъществяваните мерки са по характера си **междусекторни**

. Пример в това отношение

са **политически инструменти** като:

- *Интегриран план за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на детето 2006–2009 г.;*
- *Национална програма за по-пълно обхващане на учениците в задължителната училищна възраст 2005-2008;*
- *Съвместен Меморандум за социално включване на Република България*
- *Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства*

- *Национален план за интегриране на деца със СОП и/или с хронични заболявания в системата на народната просвета и др.*

Различните групи , запитани какво трябва да се направи за да се намали процентът на отпадналите от училище, отговарят по следния начин:

- материално подпомагане на нуждаещи се семейства: бесплатно осигуряване на храна, дрехи и учебници (45%);
- осигуряване на специален учител, който да подпомага изоставашите деца (18%);
- възможност детето да придобие професия (15,3%).
- санкциониращи мерки, например, спиране на социалните помощи, ако детето не посещава редовно училище

За изготвянето на реферата са изпозвани данни от :

1.Национален статистически институт

2.Министерство на образованието

3. УНИЦЕФ

